18.10.2022.

Група 25. Історія України. Урок 16. Західноукраїнські землі в 1918-1919 рр. Гісем 10 клас с. 71-78.

Західноукраїнські землі в 1918—1919 рр.

1. Якими були регіональний поділ та державна належність західноукраїнських земель напередодні Першої світової війни? 2. Яким був національний склад населення цих земель станом на 1914 р.? 3. Які плани стосовно відродження Польської держави і Галичини були оприлюднені Німеччиною та Австро-Угорщиною в 1916 р.?

1. Розпад Австро-Угорської імперії та західноукраїнські землі.

Наприкінці війни українські діячі здійснили важливі організаційні перетворення. 10 жовтня 1918 р. на нараді Української парламентської репрезентації було вирішено організувати у Львові зібрання представників усіх українських земель у складі Австро-Угорщини й сформувати на ньому Українську Національну Раду. Вона мала стати установчими зборами («українською конституантою»), що здійснять самовизначення українського населення імперії.

18 жовтня 1918 р. Українська Національна Рада, яку очолив Є. Петрушевич, проголосила утворення з українських земель, що входили до складу Австро-Угорщини, української держави, яку пізніше назвали Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР). Цю дату вважають днем її заснування.

Подальші події розвивалися дуже швидко. У жовтні 1918 р. Австро-Угорщина розпалася. Наприкінці місяця у Кракові утворилася Польська ліквідаційна комісія, що мала на меті перебрати владу від австрійської адміністрації Галичини. 31 жовтня, напередодні прибуття представників Польської ліквідаційної комісії до Львова, делегація Української Національної Ради зустрілася з австрійським намісником і зажадала передачі їй державної влади у Східній Галичині. Однак їй було відмовлено.

Тому в ніч із 31 жовтня на 1 листопада 1918 р. вояки УСС захопили владу у Львові. Ці події увійшли в історію як «Листопадовий зрив». Одним із його головних організаторів і керівників був сотник УСС Д. Вітовський.

1 листопада Українська Національна Рада у відозві до населення міста Львова повідомила, що є найвищою владою у створеній «на українських землях бувшої австро-угорської монархії Української Держави».

У програмовій декларації Української Національної Ради, що з’явилася пізніше, ЗУНР проголосили демократичною республікою, соціальну основу якої становило робітництво. Факт проголошення республіки оприлюднили 13 листопада, після зречення престолу австро-угорським імператором.

«Листопадовий зрив» («Листопадовий чин») — українське повстання, здійснене в ніч із 31 жовтня на 1 листопада 1918 р. Українською Національною Радою силами Українських січових стрільців у Львові з метою встановлення влади Української Держави (згодом Західноукраїнської Народної Республіки) на землях, на які вона обґрунтовано претендувала.

Уряд ЗУНР отримав назву Тимчасовий Державний Секретаріат, а пізніше — Рада Державних Секретарів ЗУНР. Його першим головою був К. Левицький. 9 листопада також затвердили назву новоствореної української держави — Західно-Українська Народна Республіка. Державними символами ЗУНР стали синьо-жовтий прапор і золотий лев на синьому тлі.

Поступово ЗУНР узяла до своїх рук владу в усій Східній Галичині. Кордони республіки було встановлено за етнографічними межами розселення українства в Австро-Угорщині. Її територія становила 70 тис. км^2, а населення — 6 млн осіб. 22—26 листопада відбулися вибори Української Національної Ради як законодавчого органу республіки. Президентом ЗУНР став Є. Петрушевич. Рада прагнула забезпечити права національних меншин, яким було віддано 30 % депутатських місць.

2. Польсько-українська війна 1918—1919 рр.

Одразу після взяття влади у Львові українськими силами проти них виступили об'єднані польські підпільні військові організації. Активна підтримка варшавським урядом польського повстання у Львові призвела до його переростання в польсько-українську війну.

Більше половини з 1,5 тис. українських військових, що здійснили «Листопадовий зрив», після перемоги розійшлися по домівках. Наявні у Львові українські військові підрозділи налічували 648 осіб. Польська сторона мала у Львові 1 тис. бійців. 2 листопада вони захопили склади зброї в районі головного вокзалу й встановили свій контроль над ним, що забезпечило їм можливість використовувати залізницю. їхні сили стрімко зростали за рахунок цивільної польської більшості Львова. Серед польських добровольців було чимало жінок і дітей шкільного віку (їх називали «орлятами»). Залізницею до поляків надходила допомога з міст Польщі.

22 листопада українські сили залишили місто. У боях за Львів польська сторона втратила загиблими 277 осіб, українська — 250. Після взяття Львова польськими військами в місті відбувся триденний погром єврейського населення. Стався він за мовчазної згоди польського командування і був своєрідною помстою єврейському населенню за його невтручання до польсько-українського протистояння в місті.

Польсько-українська війна 1918—1919 рр. — збройний конфлікт між Польщею і ЗУНР на території Галичини, що перетворився на широкомасштабні бойові дії та тривав із 1 листопада 1918 до 17 липня 1919 р.

Під час польсько-української війни 1918—1919 рр. польське командування офіційно дозволило створити у складі своєї армії добровільний жіночий легіон. Під час боїв у Львові польські жіночі артилерійські відділи вели вогонь і підносили боєприпаси, здійснювали розвідку, виконували санітарну службу, брали активну участь у боях. Патріотична поведінка польок надихнула представниць українського жіноцтва до участі у власних військових формуваннях. В одному з тогочасних галицьких часописів писали, що «почуття сорому стало просто нестерпним для кожної з нас, коли дня 22 листопада (1918 р.) на вулицях Львова зароїлося від жіночих постатей в одностроях польського війська. Польки виручали чоловіків, створювали жіночі військові частини, які проганяли нас із нашої рідної землі».

Після втрати Львова керівництво ЗУНР активізувало роботу зі створення власної армії. Перші польові підрозділи Української Галицької армії (УГА) виникали стихійно під час боїв у Львові. Станом на 21 листопада в УГА було понад 4,5 тис. вояків. У зв'язку з

нестачею власного командного складу офіцерами в ній були німці, австрійці, угорці тощо.

Командувачем УГА став колишній генерал російської армії Михайло Омелянович-Павленко, а начальником штабу — її полковник Євген Мишковський. У результаті докорінної реорганізації вони створили з невиразних бойових груп нову сучасну регулярну армію. Навесні 1919 р. кількісний склад УГА становив 125 тис. осіб.

У лавах УГА, за даними української громадсько-політичної діячки, голови центральної управи «Союзу українок» Мілени Рудницької (1892—1976), перебувало щонайменше 89 жінок, прізвища яких вона встановила. Із них 54 жінки служили в санітарних частинах УГА. Однак список М. Рудницької є неповним. Масовою була участь українських жінок краю в гуманітарних організаціях (Українському Червоному Хресті).

У грудні 1918 — січні 1919 р. УГА вела бої за Львів. Перемогою у Вовчухівській операції вона практично завершила оточення українськими силами міста й перекрила його залізничне сполучення з Перемишлем. Однак УГА змушена була зупинитися на вимогу Антанти.

У середині січня до Східної Галичини прибула комісія Антанти, що мала явну пропольську орієнтацію і від імені Паризької мирної конференції запропонувала план розв'язання польсько-українського конфлікту.

На переговорах у Львові комісія запропонувала припинити війну та встановити демаркаційну лінію, за якою до Польщі мали відійти Львів, Дрогобицько-Бориславський нафтовий район і значна частина Східної Галичини. Ці пропозиції було відкинуто. Польська сторона скористалася перемир'ям для зміцнення свого становища. Це дозволило їй відтиснути УГА від Львова й відновити залізничне сполучення з Перемишлем. 3 березня 1919 р. ініціатива в бойових діях повністю перейшла до Польщі.

Михайло Омелянович-Павленко

У квітні 1919 р. до Галичини прибула 40-тисячна польсько-французька армія генерала Йозефа Галлера. Вона була сформована з поляків, офіцерами були французи. Армія Галлера була створена Антантою з метою використання в Польщі та на її кордонах. Після укладання Комп'єнського перемир'я армію перевезли до Польщі. Антанта наполягала, щоб її не використовували в польсько-українській війні. Однак держави Антанти уповноважили Польщу використати армію Галлера виключно у Східній Галичині. Це дозволило польській стороні перебрати ініціативу в боях з УГА в краї. Армія Галлера діяла разом із 62-тисячними польськими силами.

Користуючись кількісною перевагою, 14 травня польські війська перейшли в наступ по всьому фронту й до літа зайняли майже всю Галичину. Частини УГА відступали й були затиснуті в невеликий трикутник території біля міста Чорткова на південному сході Галичини.

Уряд ЗУНР зробив останню спробу виправити становище. 9 червня 1919 р. президента Є. Петрушевича було проголошено диктатором. Новим командувачем УГА призначили генерала О. Грекова. Він розпочав наступальну операцію, яка залишилася в історії під назвою «Чортківська офензива» (наступ). УГА змусила відступати по всьому фронту польську армію, відвоювала значну територію, захоплену Польщею навесні, і дійшла до Львова. Проте через нестачу зброї наступ не вдалося розвинути. Польські сили організували контрнаступ, який відкинув українські війська на попередні позиції. У липні 1919 р. польські війська захопили всю Східну Галичину. Частини УГА у складі 50 тис. осіб зі зброєю 16—17 липня перейшли річку Збруч на територію, контрольовану Директорією УНР. 17 липня був підписаний договір про припинення бойових дій.

Відповідно до рішення Антанти, Польща мала право вести воєнні дії на територіях до річки Збруч. 20 листопада Польщі було надано мандат на управління Галичиною на 25 років. Після цього державну належність краю мав визначити всенародний плебісцит. Пізніше 14 березня 1923 р. Рада послів Антанти підтвердила право Польщі на володіння Галичиною.

3. Внутрішня та зовнішня політика ЗУНР.

Незважаючи на складні умови польсько-української війни, західноукраїнські діячі швидко й ефективно налагодили роботу державного апарату й управлінських структур, що реалізували їхню політику. Вони використовували при цьому адміністративний апарат, який залишився від австрійської влади, комплектуючи його за потреби своїми представниками. Діячі ЗУНР не були схильні до радикальних перетворень. Формуючи нову вертикаль влади, ЗУНР запроваджувала на місцях посади державних повітових, міських та селищних комісарів. Вони перебрали на себе повноваження австрійських старост: їм підпорядковувалися місцеві адміністрації, що залишилися від попередньої влади. Усі закони і розпорядження, якщо вони не суперечили державності ЗУНР, залишалися чинними. Державних повітових комісарів обирали представники всіх громад на повітових зборах. Обрання представників на ці збори організовували місцеві політичні організації, просвітні або січові товариства.

Структура влади ЗУНР

Порівняйте організацію державної влади в УНР доби Директорії та ЗУНР.

Повітовий комісар був «верховним органом громадської національної влади» і державної виконавчої влади в повіті. Він втілював у життя рішення Української Національної Ради та її уряду, затверджував міських і селищних комісарів, керував

організацією охорони публічного спокою і здійснював попередження «самочинних ворожих виступів національних меншин», призначав «урядників на посади повітової адміністрації, скарбовості, пошт і телеграфів, залізниць і всяких інших... адміністративних властей». Повітовий комісар також мав спрямовувати національно-політичний рух і заходи, підпорядковані обороні української державності.

Міські комісари, крім звичних адміністративних повноважень, мали не допускати єврейських погромів, а селищні — «поучати народ» про наміри уряду справедливо наділити селян землею, але застерігати їх від свавілля. На посади комісарів призначали українських діячів, що користувалися впливом у населення та, як правило, були правниками або мали досвід роботи в австрійських владних органах.

Важливе значення для становлення державності мав виданий 15 травня 1919 р. закон про вживання мови в органах державної влади, у громадських установах та на підприємствах. Відповідно до нього, «державною мовою на Західній області Української Народної Республіки є мова українська». При цьому національним меншинам надавалася «свобода» вживання, як усно, так і в письмах, їх матірної (материнської — авт.) мови в урядових зносинах із державними властями». Для цього було передбачено, що всі урядники ЗУНР, крім української, мають володіти мовами національних меншин.

Секретаріат внутрішніх справ опікувався забезпеченням населення та армії продуктами харчування. Секретаріат залізниць, пошт і телеграфів зумів налагодити рух поїздів і роботу пошт. За сприяння Секретаріатів фінансів і торгівлі та промислу 4 квітня 1919 р. було введено в обіг власну валюту — гривню (дорівнювала одній австрійській кроні) і карбованець (дорівнював двом австрійським кронам). Було підвищено платню кваліфікованим робітникам. Секретаріат громадських робіт відповідав за видобуток корисних копалин (нафти, вугілля, солі).

Секретаріат земельних справ реалізував земельний закон, який був ухвалений 14 квітня 1919 р. Закон передбачав конфіскацію всіх монастирських і церковних земель, ділянок, які власники не обробляли своїми силами та площі яких перевищували максимум землеволодіння. У державну власність переходили ліси. Із цих земель утворювався земельний фонд області, і з нього мали наділяти безземельних та малоземельних громадян після завершення бойових дій.

Більшість населення підтримувала внутрішню політику Національної Ради, хоча й була розчарована нею. Найбільше невдоволених було серед робітництва, яке перебувало під впливом соціалістичних партій. Це виливалося в утворення рад робітничих депутатів. З'явилися комуністичні партійні групи. У лютому 1919 р. в Станіславі було створено комуністичну партію Східної Галичини, яка не визнала утворення ЗУНР. У квітні 1919 р. комуністи підняли збройне повстання в Дрогобичі, однак урядові війська придушили повстання.

Банкноти, які використовувалися на території ЗУНР

12 травня 1919 р. Українська Національна Рада запровадила 8-годинний робочий день та святкування 1 травня.

Визначальним для внутрішньополітичної діяльності ЗУНР було об'єднання з УНР. Акт злуки став відображенням як нагальної потреби молодої держави в допомозі, так і її стратегічного бачення свого майбутнього в єдиній соборній Українській державі.

Омелян Попович

Зовнішньополітична діяльність ЗУНР розпочалася 1 листопада 1918 р., коли Українська Національна Рада почала розсилати телеграми про утворення в Галичині Української держави.

Шукаючи підтримки на міжнародній арені, ЗУНР відкрила свої посольства в Австрії, Угорщині, Німеччині, заснувала дипломатичні представництва в Чехословаччині, Канаді, США, Італії, Бразилії.

Зовнішньополітична діяльність ЗУНР була спрямована на здобуття міжнародного визнання молодої держави, насамперед країнами Антанти, і припинення війни з Польщею. Однак країни Антанти не визнали ЗУНР, і вона опинилася в міжнародній ізоляції, а уряд Польщі не збирався відмовлятися від Східної Галичини. Особливо негативно ставилася до ЗУНР Франція, яка виступала за створення сильної Польщі як противаги Німеччині та заслон перед поширенням більшовизму до Європи. Одночасно керівництво Польщі намагалося переконати європейських дипломатів, що виникнення ЗУНР корисне Німеччині та Австрії.

На Паризькій мирній конференції 1919 р. було внесено пропозицію про перемир'я між Польщею та ЗУНР і встановлення між ними демаркаційної лінії. За нею до Польщі відходили Львів і Дрогобицький район. ЗУНР на це не погодилася, і війна з Польщею продовжилася.

4. Український національний рух у Буковині та Закарпатті.

25 жовтня 1918 р. у Чернівцях було створено Український крайовий комітет. Його очолив український депутат австрійського імперського парламенту Омелян Попович, який одночасно керував буковинською делегацією Української Національної Ради.

Висновки. Виникнення й існування ЗУНР стало проявом волі місцевого українства до незалежності й прагнення жити в єдиній соборній Україні.

• Польсько-українська війна 1918—1919 рр. завершилася для ЗУНР поразкою. Проте вона сприяла набуттю досвіду й формуванню уявлень про те, як треба боротися за

свою державність. Це мало значний вплив на патріотичні настрої української спільноти в Галичині.

• Досвід участі в політичному житті й управлінні краєм дозволив керівникам ЗУНР у несприятливих умовах війни здійснювати успішну внутрішню політику. ЗУНР розгорнула активну зовнішньополітичну діяльність, але так і не змогла досягти бажаного.

• У цей період активізувався український національний рух у Буковині та Закарпатті.

Запитання та завдання

1. Коли утворилася Українська Національна Рада? 2. Якою подією почалася польсько-українська війна 1918—1919 рр.? 3. Яким був наслідок Вовчухівської операції? 4. Хто такі державні повітові комісари?

5. Охарактеризуйте особливості процесу виникнення ЗУНР. 6. Якими були причини, перебіг і результати польсько-української війни 1918—1919 рр.? 7. Визначте характерні риси внутрішньої та зовнішньої політики ЗУНР.

8. Покажіть на карті територію ЗУНР та події, пов'язані з перебігом польсько-української війни 1918—1919 рр. 9. Продовжте складання таблиці «Події Української революції 1917—1921 рр.» (с. 29). 10. Об'єднайтеся в малі групи й обговоріть питання: якими були здобутки і втрати в діяльності керівництва ЗУНР. 11. Складіть порівняльну таблицю «Політичний курс ЗУНР та УНР». Питання для порівняння: 1) система влади; 2) військова політика; 3) соціально-економічний курс; 4) зовнішня політика.

12. На перше місце серед досягнень у діяльності ЗУНР український історик XX ст. І. Лисняк-Рудницький ставив державний правопорядок. У чому він виявлявся в ЗУНР? Чому його наявність є важливою для оцінки діяльності держави? Чому, на вашу думку, його доцільно вважати головним досягненням влади ЗУНР?